

**Pécsi Tudományegyetem
Közgazdaságtudományi Kar
Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola**

**A nagylelkűségre irányuló várakozások
feltáró elemzése**

Doktori értekezés tézisei

Készítette: Kovács Olivér Béla

Témavezető: Dr. Barancsuk János CSc
egyetemi magántanár

Dr. Szabó Zoltán
habilitált egyetemi docens

Pécs, 2024

Tartalomjegyzék

Absztrakt.....	II
1. A témaválasztás indoklása.....	1
2. A dolgozat felépítése	3
3. Kutatási kérdések, módszertan és leíró statisztika	4
3.1. Rétegzett mintavételi vizsgálat.....	5
3.2. Egyetemi hallgatói megkérdezés.....	8
4. Tudományos eredmények.....	15
4.1. Az értekezés tézisei	15
4.2. További következtetések	20
5. A kutatás korlátai és jövőbeli iránya.....	22
6. A téziszűzetben felhasznált irodalom.....	24
7. Publikációk és előadások a témakörön belül	26
7.1. Megjelent publikációk	26
7.2. Konferencián és nyári egyetemen tartott előadások	26

Absztrakt

Készítette: Kovács Olivér Béla

Cím: A nagylelkűsége irányuló várakozások feltáró elemzése

Témavezetők: Dr. Barancsik János, Dr. Szabó Zoltán

A nagylelkűséggel szembeni várakozásokat felmérő közgazdaságtani elemzések rendszerint pénzfelosztáson alapuló diktátorjátékok segítségével számszerűsítik az egyének előrejelzéseit. Az allokációs magatartásról alkotott előzetes feltételezéseink tanulmányozása viszont azon helyzetekben is szükségszerűnek bizonyul, amikor a rendelkezésünkre álló idő elosztására vonatkozóan hozhatjuk meg döntéseinket. Az áttekintett szakirodalmi bázis kevésbé feltárt részterületeit érintő kutatási kérdéseim megválaszolására hipotetikus keretekbe ágyazott diktátorjátékokat folytattam le. Az első – rétegzett mintavételt és kérdőíves megkérdezést alkalmazó – kísérlet alanyai egyrészt átadni szándékozott pénzösszeg-nagyságokat jelöltek meg, másrészt megbecsülték a nekik szánt esetleges felajánlásokat. A korábbi kutatási eredményekkel egybecsengően leggyakrabban egyenlő arányú elosztás, illetve annak előrevetítése volt megfigyelhető, miközben a szereplők adakozási és várakozási döntései szoros pozitív együttmozgást jeleztek. A születéskori nem, valamint az életkor mint demográfiai tényezők tekintetében mindazonáltal nem volt kimutatható szignifikáns hatás. Hazai mintán még nem tapasztalt módon kvantifikáltam a magasabb iskolázottság és a kedvezőbb anyagi körülmények következtében tetten érhető jelentősebb mértékű nagylelkűséget, az adakozásokhoz mért várakozások jobbára pesszimista előfordulásait, továbbá a magasabb jövedelmi szint és az összetettebb társulási viszonyok mellett előálló optimistább szemléletű várakozásformálást. A második – egyetemi hallgatói válaszadáson nyugvó –

kísérletben a résztvevők arra irányulóan tettek becsléseket, hogy véleményük szerint az adott fiktív szituációk diktátorai milyen hosszú intervallumot lennének hajlandóak átvállalni egy ingerszegény környezetben előírt időzés alkalmával. Az azonos (fele-fele) hányadokat kijelölő osztozkodás leginkább jellemző anticipálása itt szintén megmutatkozott. A társas távolság, a tétméret, a születés kori nem és az életkor befolyásoló szerepe nem volt bizonyítható. A képzesi szintek közötti eltérések csupán részben nyertek alátámasztást.

Tárgyszavak: *altruizmus, diktátorjáték, elvárás, idő, nagylelkűség, proszociális viselkedés, várakozás*

1. A témaválasztás indoklása

Döntéseink gyakran olyan társas preferencia struktúrákon alapulnak, melyek esetében elégedettséghez jutunk a velünk kapcsolatba kerülők jólétéből adódóan (Henrich és szerzőtársai, 2001; Camerer, 2003). A proszociális cselekvések során az egyének belső indíttatástól vezérelten segítik társaikat (számukra valamiféle hasznot juttatva), a szűkebb részhalmozott képviselő altruista/önzetlen viselkedés közben pedig mások előnyben részesítése mellett teszik mindezt (Bierhoff, 2002). Utóbbi magatartás tanúsításának egyik megnyilvánulási formája a nagylelkűség, amikor is az emberek a rendelkezésükre álló erőforrások egy részéről vagy egészéről önként lemondanak a többi szereplő javára, bármiféle ellenszolgáltatás elvárása nélkül. A nagylelkűség tanulmányozására szolgáló diktátorjáték-kísérletekben az alanyok általában meghatározott mértékű pénzszegek allokálásával kapcsolatban hozhatják meg döntéseiket, mely interakcióik során az adakozó és a befogadó személyek egyaránt előzetes feltételezésekkel élnek az elosztási arányokra vonatkozóan. Az ilyesféle „előrevetítések” lényegi hatást fejtenek ki a társadalmi normák alakulására, ennek ellenére mégis azt tapasztaljuk, hogy viszonylag kevés figyelem irányul a mérésükre. Tekintve, hogy a segítő cselekedetek és az ezekre mutató előrejelzések közötti jelentősebb különbségek – hatékonyságvesztést eredményező – súrlódások kialakulásához vezethetnek, a megelőzés érdekében lényegesnek vélem az egyéni proszocialitással összefüggésben kialakított várakozásaink feltáró vizsgálatát. Ehhez egy olyan kérdőíves megkérdezésen alapuló hipotetikus diktátorjáték-kísérlettel kívánok hozzájárulni, melyhez hasonló elvégzésére hazai rétegzett mintavétel keretében eddig még nem került sor.

A pénzzel történő gazdálkodás mellett rendre választásokkal nézünk szembe, hogyan is allokáljuk az időt mint szűkös erőforrást saját szükségletünk és más, általunk támogatott egyéni vagy társadalmi célok között. A nagylelkű cselekedet egy felmerülő probléma komplexitása és nehézsége következtében jelentkező diszkomfortérzet hosszának csökkentéseként is értelmezhető, amennyiben a támogatást nyújtó személy a saját szabadidejének egy részét allokálja a rászoruló segítése érdekében. Ugyan időfelosztás alapú adakozásokat számszerűsítő diktátorjátékokra találunk néhány példát, a mások időbeli nagylelkűségével összefüggésben megfogalmazódó „*elképzelések*” tanulmányozására mindeddig egyetlen érdemi próbálkozás sem történt. E hiányt egy olyan általam lefolytatott kérdőíves megkérdezésem alapuló kísérlettel kívánom pótolni, melyben egyetemi hallgatók – hipotetikus diktátorok ingerszegény környezetben eltöltött időfelosztásaira irányulóan – tettek pontbecsléseket. Elsődleges célom annak feltérképezése, hogy az egyének milyen mértékben vetítik előre a feltételezett diktátorok azon negatív hatások felvállalására irányuló hajlandóságait, amelyek következtében ők maguk mint befogadók vélhetően kevesebb kényelmetlenséget szenvednének el.

2. A dolgozat felépítése

Ami az értekezés felépítését illeti, a *2. fejezetben* felvázolom a nagylelkű adakozások lehetséges indítékait, majd bemutatom a diktátorjátékok főbb fejlődési irányait és eredményeit – külön figyelmet szentelve a felajánlási mérték alakulására ható lényegesebb tényezőknél. Bár a diktátorjáték konstrukcióját több tudományterület is előszeretettel alkalmazza (pl. evolúciós, kognitív és szociálpszichológia), jelen vizsgálatban kizárólag a gazdaságtudományi megközelítésekre összpontosítok. A kutatásomhoz csak részlegesen kapcsolódó eredményeket mindössze említés szintjén tárgyalom, míg a szoros összefüggést mutató anyagokkal minden esetben mélyrehatóan foglalkozom. A fókuszvesztés elkerülése okán értekezésemben nem teszek említést az olyasféle diktátorjáték-kísérletekről, ahol az alanyok kiskorú gyermekek, az elemzés tárgya pedig etnikai, politikai vagy vallási irányultságú. Nem térek ki továbbá a játék csoportos döntéshozatalt érintő típusaira, egyúttal többfordulós, szekvenciális változatokat sem érintek. A *3. fejezetben* – a várakozásokat számszerűsítő, valamint az időfelosztás alapú kísérletek kapcsán felmerülő hiányosságokból és inkonzisztenciákból kiindulva – megfogalmazom a kutatási kérdéseimet. Ezekre választ szolgáltatva a *4. fejezetben* előbb számot adok az általam elvégzett rétegzett mintavételi vizsgálatról, majd az *5. fejezetben* az egyetemi hallgatói megkérdezés lefolytatásáról és eredményeiről. A *6. fejezetben* végül levonom a következtetéseket, kiemelem a korlátokat és felvázolok egy jövőbeli kutatási irányt.

3. Kutatási kérdések, módszertan és leíró statisztika

Az elsőrendű várakozások felmérésekor a kutatást végzők általában az egyének azzal összefüggő elképzeléseinek megjelölését kérik, hogy egy véletlenszerűen hozzájuk rendelt játékos vajon milyen döntést hozott vagy hozna meg a felvázolt elosztási helyzetben – akár azonos, akár eltérő szerepkörhöz jutva. Az egységes közelítésmód ellenére az eddigi eredmények – a változatos célkitűzések következtében – mégis nehezen illeszkednek egymáshoz, míg a részterületen azonosítható kutatások számosságukban messze elmaradnak a pénzbeli adakozási hajlandóság és mérték szakirodalmi áttekintésénél tapasztaltakhoz képest. További lényeges észrevétel az időfelosztás során levont következtetések ellentmondásos jellege, és a vonatkozó várakozások mérésének hiánya. Ezen okokból kifolyólag konkrét hipotézisek felállítására nem vállalkozom. Kutatási kérdéseimet az ismertetett forrásokban található mintájára az alábbiak szerint fogalmazom meg:

K₁: Leíró statisztikai szempontból hogyan alakulnak az általam végrehajtásra kerülő kísérletekben az alanyok nagylelkűséggel kapcsolatos várakozásai pénz- és időfelosztás mellett?

K₂: Szignifikáns eltérést mutatnak-e az alanyok nagylelkűséggel kapcsolatos várakozásai a különféle kísérleti eljárások és demográfiai jellemzők mentén?

3.1. Rétegzett mintavételi vizsgálat

Az EFOP-3.6.1-16-2016-00004 („*Időskori döntéshozatali jellemzők és befolyásoló körülmények vizsgálata*”) program keretén belül 2021-ben részt vettem egy rétegzett véletlenszerű mintavételi módszert, hipotetikus döntési problémákat és papíralapú kérdőíves megkérdezést használó diktátorjáték-kísérlet kidolgozásában. A mintavételi keret az összes magyar háztartásból állt. A rétegek a földrajzi régiók, a településtípusok, valamint a válaszadók életkora alapján kerültek kialakításra. A kérdőívek feldolgozását követően összeállított adatbázis 800 résztvevő személy – 389 férfi és 411 nő; átlagéletkor = 47,56 év (szórás = 16,75 év) – döntéseit foglalta magába. A kitöltők – más kutatásokat érintő egyéb feladataik elvégzése mellett – két egymástól elkülönített, véletlenszerű sorrendben előforduló diktátorjáték-kérdésre adtak választ a kettős vak módszer előírásainak betartása mellett. Az első esetben allokátorokként az általuk átadni kívánt pénzüsszegek nagyságait jelölhették meg az alábbi elképzelt élethelyzet elolvasását követően:

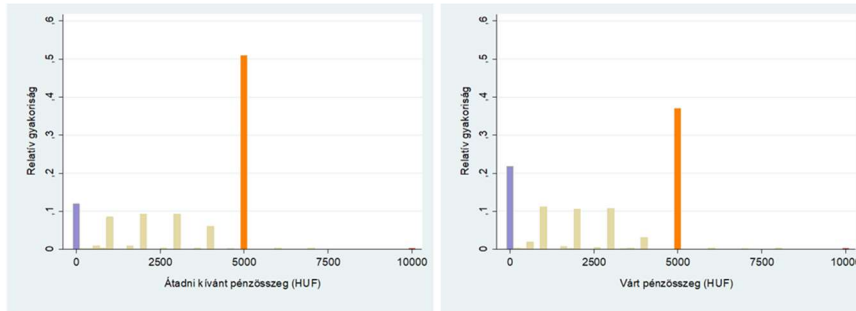
„Tételezzük fel, hogy Ön és egy másik, véletlenszerűen kiválasztott, ismeretlen kísérleti szereplő az alábbi kísérletben vesz részt. Ön minden ellenszolgáltatási kötelezettség nélkül kap 10.000 HUF-ot, és dönthet arról, hogy ezt az összeget hogyan osztja el önmaga és a másik kísérleti szereplő között. Mennyi pénzt adna Ön a másik, ismeretlen kísérleti szereplőnek (0 – 10.000 HUF)?”

A második helyzetben mint recipiensek várakozásokat képeztek, megbecsülve a hozzájuk rendelt diktátorok esetleges felajánlásait a következő hipotetikus döntési probléma áttekintése után:

„Tételezzük fel, hogy Ön és egy másik, véletlenszerűen kiválasztott, ismeretlen kísérleti szereplő az alábbi kísérletben vesz részt. A másik kísérleti szereplő minden ellenszolgáltatási kötelezettség nélkül kap 10.000 HUF-ot, és dönthet arról, hogy ezt az összeget hogyan osztja el saját maga és Ön között. Mit gondol, mennyi pénzt adna Önnek a másik, ismeretlen kísérleti szereplő (0 – 10.000 HUF)?”

Az eredményeknél később tárgyalásra kerülő összetartozó mintás előjelpróba az egymáshoz viszonyított változók vonatkozásában megköveteli a megfigyelések számának egyezőségét. Ennek apropóján a kezdeti 800 megfigyelésből törlésre kerültek azok, ahol a kitöltők legalább egy diktátorjáték-kérdésre nem adtak választ. A vizsgálati minta ennek következtében 773 megfigyelésből – 372 férfi és 401 nő; átlagéletkor = 47,37 év (szórás = 16,60 év) – állt. A diktátorjáték-változók eloszlásait az *1. ábra* hisztogramjai szemléltetik. A kitöltők többsége mind a két esetben fele-fele arányú, a szakirodalomban „*hiperigazságos*” jelzővel illetett elosztási nagyságot tüntetett fel (az ábrán narancsszínnel jelölve). Az átadni kívánt pénzösszegre irányuló kérdésnél ez a válaszok 50,84%-át, a várt pénzösszeghez tartozónál 37,00%-át jelentette. Önzésre utaló értéket előbbi tekintetében az alanyok 11,77%-a, míg utóbbi kapcsán 21,86%-a írt be (az ábrán lila színnel jelölve). A másik végletet, vagyis a teljes adakozást, mint opciót viszont a résztvevők csak mindössze 0,39%-a választotta mindkét hipotetikus döntési helyzetben egyaránt (az ábrán vörös színnel jelölve).

1. ábra: A rétegzett mintavételi vizsgálat diktátorjáték-változójának hisztogramjai

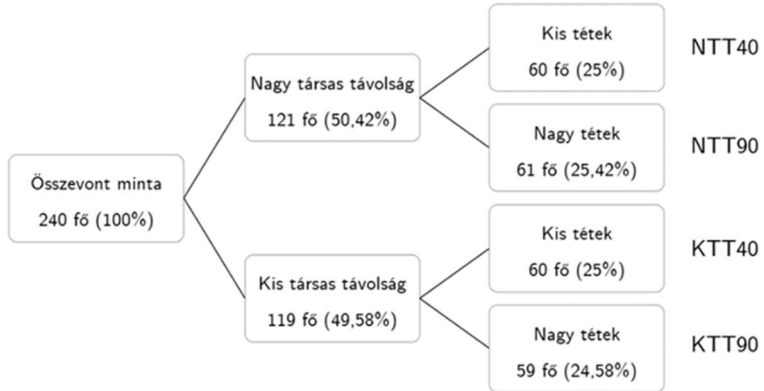

Forrás: saját szerkesztés

3.2. Egyetemi hallgatói megkérdezés

Az időfelosztás alkalmazása következtében várt nagylelkűség mértékének számszerűsítésére egy hipotetikus döntési problémákra építő, papíralapú kérdőíves megkérdezést használó diktátorjáték-kísérletet folytattam le 2022. november 14-17. között a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán önként jelentkező hallgatók bevonásával. Toborzásuk Pénzügyi alapismeretek-, Emberi erőforrás menedzsment-, illetve Vezetés-szervezés-kurzusokon történt. A kísérlet hét összejövetel során került lebonyolításra különféle előadótermi környezetekben. Az alanyok megjelenési díjként tanulmányi ösztönzőkben részesültek. A vizsgálatban összesen 240 fő – 97 férfi és 143 nő; átlagéletkor = 19,97 év (szórás = 1,49 év) – vett részt bármiféle alkujátékkal kapcsolatos előzetes tapasztalat nélkül. A teljes minta a kísérleti helyzetet befolyásoló tényezők (társas távolság és tétek) mentén almintákra oszlik (2. ábra). Az eljárások az ábra jobb szélén kerültek feltüntetésre. Az egyének ezekhez való hozzárendelése véletlenszerűen történt.

2. ábra: Az egyetemi hallgatói megkérdezés mintájának összetétele

Forrás: saját szerkesztés

A vizsgálati alanyok – kurzusonként meghatározódó összejövetelek során – együttesen foglaltak helyet egy előadóteremben egymástól kellő távolságot tartva. Az eljárásokhoz történő véletlenszerű hozzárendelést követően felolvasásra kerültek az érkezésükkor kiosztott sorszámok. A hallgatók kézfeltartással jelezték a csoporthovatartozásukat, majd átvették a lezárt borítékokba csomagolt döntési lapokat és hozzájárulási nyilatkozatokat. A kísérletvezető szóban ismertette a feladatot, válaszolt a felmerülő kérdésekre, és a helyszínen maradva felügyelte a résztvevők önálló döntéshozatalát. A borítékok felbontását követően az alanyok az alábbi hipotetikus döntési problémával találták magukat szembe nagy társas távolság és kis tétek mellett (NTT40):

„Képzeld el, hogy egy ismeretlen, véletlenszerűen kiválasztott személy, akivel sohasem fog találkozni, feloszthat egy 40 perc hosszúságú várakozási időt bármilyen tetszőleges arányban saját maga és Ön között! Szélsőséges esetben ez a személy átruházhatja akár a teljes várakozási időt Önre, vagy épp ellenkezőleg, teljesen magára is vállalhatja azt. A személy felosztása által meghatározott várakozási idők leteltéig egyesével, külön szobákban kellene egy helyben ülniük bármiféle kommunikációs tevékenységet és eszközhasználatot mellőzve. A szobák sima fehér falakkal, illetve egy tetőablakkal rendelkeznének ingerszegény környezetet biztosítva, ahol mindössze egy szék található. Jelölje meg, hogy mire számít, a fenti személy hány percet vállalna magára a 40-ből! A maradékot értelemszerűen Önnek kellene végigülnie.”

Az időtartam becslését követően az alanyok feltüntették születésükori nemüket és életkorukat a döntési lapon, megadták a kért személyes adataikat a hozzájárulási nyilatkozaton, majd a kettős vak módszernek megfelelően két külön mozgóurnába helyezték azokat. A kis társas távolsággal operáló kísérleti eljárások (KTT40 és KTT90) esetén a hipotetikus döntési probléma szövegezése a következőképpen módosult:

„Képzeld el, hogy egy Önnel azonos helyen tartózkodó ismeretlen, véletlenszerűen kiválasztott személy, akivel látják egymást, de nem kommunikálhatnak, feloszthat egy 40 perc hosszúságú várakozási időt bármilyen tetszőleges arányban saját maga és Ön között! (...)”

Nagy tétet alkalmazó eljárásoknál (NTT90 és KTT90) a hipotetikus döntési probléma szövegezése az alábbiak mintájára változott:

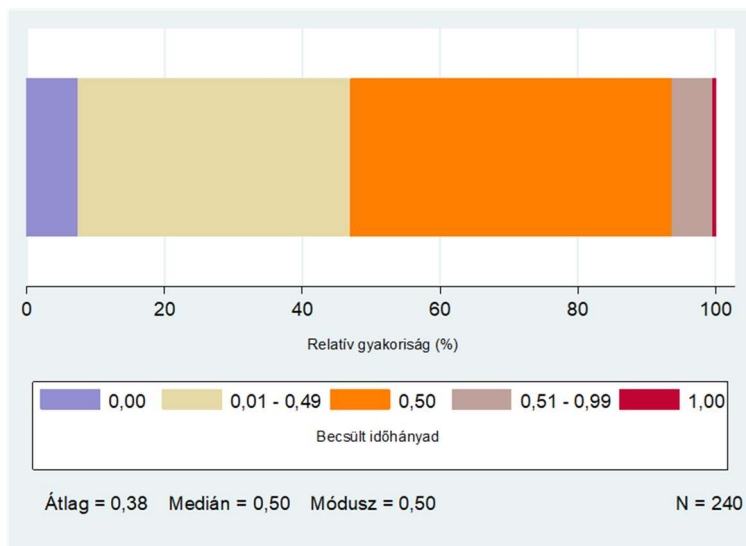
„(...) feloszthat egy 90 perc hosszúságú várakozási időt bármilyen tetszőleges arányban saját maga és Ön között! (...) Jelölje meg, hogy mire számít, a fenti személy hány percet vállalna magára a 90-ből! (...)”

A kísérlet során az alanyok feladata azon időhosszok megjelölése volt (percekben kifejezve), amennyit elgondolásaik szerint a diktátorok hajlandóak lennének magukra vállalni a felvázolt hipotetikus helyzetekben. A nagyobb becült értékek hosszabb időbeli várakozásokat tételeznek fel a diktátorok részéről, így a recipiensek felé irányuló magasabb szintű nagylelkűséget is egyben, hiszen minél több időt tölt el az allokációt végző fél az ingerszegény környezetben, annál kevesebbet szükséges a vele párba állított másik személynek. Mivel a kísérleti eljárások kis tétek esetén 40 percnyi, míg nagy téteknél 90 percnyi felosztható időmennyiség mentén csoportosulnak, összehasonlításukhoz az egyes változóértékeket a tét-nagyság arányaiban szükséges kifejezni. Ennek okán a becült percmennyiségek a megfigyelések tétkategóriáinak megfelelően 40-nel, illetve 90-nel leosztásra kerültek.

A 3. ábra fektetett oszlopdiagramja a becült időhányadok teljes mintán (N = 240) belüli százalékos megoszlását szemlélteti a relatív gyakoriság mentén. A hipotetikus diktátorok vállalásaira irányuló feltételezett várakozási időtartamok tétmérethez viszonyított átlagos nagysága (0,38) alacsonyabbnak bizonyult a sokaságot kettéosztó medián értéknél (0,50). A szakirodalomban is kitüntetett figyelmet érdemlő kategóriák, így az önzés (0,00), a hiperigazságos viselkedés (0,50), továbbá a teljes adakozás (1,00) külön kerültek megjelenítésre. Látható, hogy a kísérleti alanyok leggyakrabban (46,7%-uk) hiperigazságos viselkedésre, azaz egyenlő arányú időfelosztásra számítanak az elképzelt helyzetek allokátoraitól (az ábrán narancsszínnel jelölve). Mindössze 7,5%-uk adott

meg önzésre vonatkozó értéket (az ábrán lila színnel jelölve), és csupán 0,4%-uk vetített előre teljes adakozást (az ábrán vörös színnel jelölve).

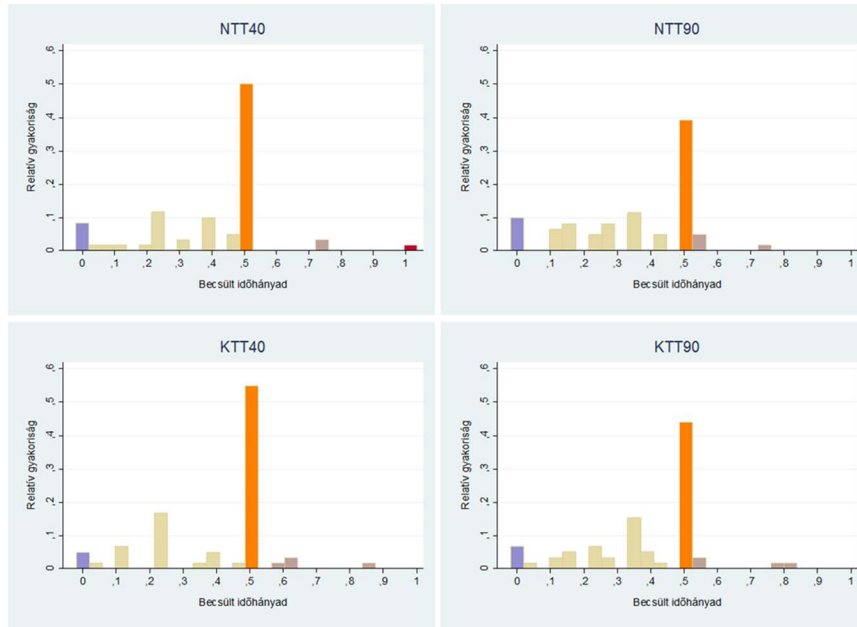
3. ábra: Az egyetemi hallgatói megkérdezés időhányad-változóinak teljes mintán belüli megoszlása

Forrás: saját szerkesztés

A becsült időhányadok eljárásonkénti relatív gyakoriságait a 4. ábra hisztogramjai szemléltetik. A kiemelt kategóriák tekintetében látható, hogy a szereplők többsége minden esetben egyenlő arányú (hiperigazságos) allokációt várt; önzésre az alanyok elenyésző hányada számított, míg a teljes adakozást jelölő időhányad megadására mindössze egy esetben találunk példát.

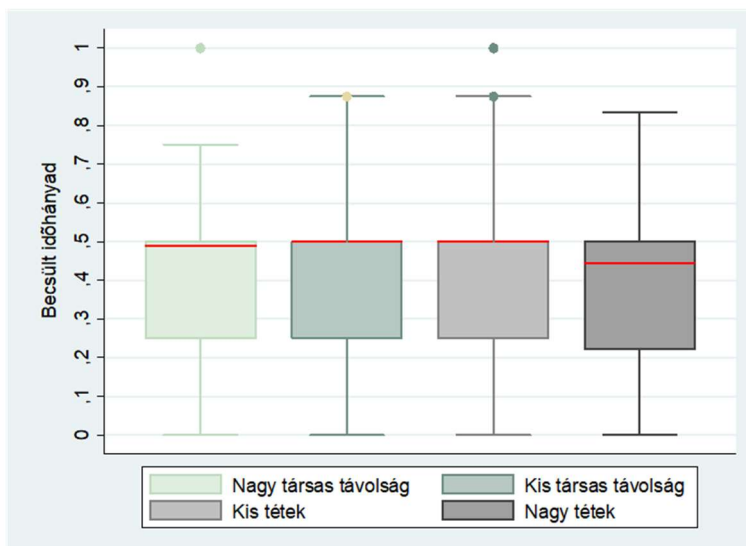
4. ábra: Az egyetemi hallgatói megkérdezés időhányad-változójának hisztogramjai

Forrás: saját szerkesztés

Az általam használt 2×2 -es faktoriális felépítés a kísérleti helyzet befolyásoló tényezők hatásainak vizsgálatát közvetlenül nem teszi lehetővé. Ebből fakadóan az alanyok által becsült időhányadokat négy kompozit változó mentén összevontan is szükséges kezelni. Az 5. ábra ezen változók eloszlásait boxplot diagramokon keresztül szemlélteti. A dobozok alsó (felső) kvartilisei azon időhányadokat jelzik, melyeknél az alanyok negyede alacsonyabb (magasabb), háromnegyede magasabb (alacsonyabb) becslést adott. A kettő között a becsült időhányadok középső 50%-a található. A dobozokon áthaladó vízszintes piros vonalak a medián értékeket mutatják, a pontok kiugró értékeket jelölnek.

5. ábra: Az egyetemi hallgatói megkérdezés kompozit időhányad-változóinak doboz-ábrái

Forrás: saját szerkesztés

4. Tudományos eredmények

4.1. Az értekezés tézisei

A diktátorjátékok várakozás-oldali, kevésbé feltárt részterületét érintő ismeretek bővítése érdekében egy saját körben kidolgozott kérdőíves kísérlet szereplőinek hipotetikus osztozkodási helyzetekben adott válaszait elemeztem. A résztvevők egyrészt átadni szándékozott pénzösszeg-nagyságokat jelöltek meg, másrészt pontbecsléseket tettek a nekik szánt esetleges felajánlásokra. Az átlagos adakozási mérték a tét egyharmada körül alakult, éppúgy, mint amivel Engel (2011) metaregressziójában is találkozunk. Az előállt gyakoriságokat szemlélve – ahogy Noussair és Stoop (2015), továbbá Brañas-Garza és szerzőtársai (2017) munkáiban egyaránt – legtöbbször hiperigazságos (50:50) elosztás, illetve annak előrevetítése volt megfigyelhető. Önzésre utaló nulla értéket diktátor szerepben az alanyok kicsivel több mint 10 százaléka adott meg, míg recipiensekként erre a kimenetre közel kétszer ennyien számítottak. Teljes adakozást a játékosok közül csak páran írtak be mindkét döntési szituációban. Az értekezésben ismertetett szakirodalmi meghatározásokkal szemben a születés kori nem tekintetében sem az adakozásoknál, sem pedig a várakozásoknál nem volt kimutatható szignifikáns hatás. Életkorspecifikus sajátosságok ugyanúgy nem voltak tetten érhetők, hasonlóan Roalf és szerzőtársai (2011), valamint Rieger és Mata (2013) allokátorokra érvényes megállapításaihoz. Az iménti következtetések levonásán túl a robusztus statisztikai és keresztmetszeti ökonometriai elemzések a következő tézisek megfogalmazását teszik lehetővé:

T1: A rétegzett mintavételi vizsgálat eredményei statisztikailag alátámasztva igazolják a különbséget, miszerint egy feltétel nélküli 10.000 HUF-os pénzjuttatás elosztására irányuló, tényleges következményektől mentes helyzettel szembesülve azon férfiak, akiknek a háztartásában az egy főre jutó havi nettó jövedelem szintje közepes (65.001 – 114.000 HUF), és emellett legfeljebb alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, átlagosan kisebb felajánlásokat jelölnek meg, szemben az ilyesféle anyagi körülmények között élő, legfeljebb középfokon iskolázott társaikkal, vagyis az előbbieket kevesebbet adakoznának – a szakirodalmi feltárás során, valamint hazai mintán még nem tapasztalt módon kimutatva ezzel a magasabb iskolázottság esetén előálló jelentősebb mértékű hipotetikus nagylelkűséget.

T2: A rétegzett mintavételi vizsgálat eredményei statisztikailag alátámasztva igazolják a különbséget, miszerint egy feltétel nélküli 10.000 HUF-os pénzjuttatás elosztására irányuló, tényleges következményektől mentes helyzettel szembesülve azon férfiak, akik legfeljebb középfokú iskolai végzettség birtokában vannak, és emellett háztartásukban az egy főre jutó havi nettó jövedelem viszonylag alacsony (0 – 65.000 HUF), átlagosan kisebb felajánlásokat jelölnek meg, szemben az azonos szinten iskolázott, személyekre vetítve közepes havi nettó háztartási jövedelemmel (65.001 – 114.000 HUF) rendelkező társaikkal, vagyis az előbbieket kevesebbet adakoznának – a szakirodalmi feltárás során, valamint hazai mintán még nem tapasztalt módon kimutatva ezzel a kedvezőbb anyagi körülmények között előálló jelentősebb mértékű hipotetikus nagylelkűséget.

T3: A rétegzett mintavételi vizsgálat eredményei statisztikailag alátámasztva igazolják a különbséget, miszerint egy feltétel nélküli 10.000 HUF-os pénzjuttatás elosztására irányuló, tényleges következményektől mentes

helyzettel szembesülve az egyének gyakrabban jelölnék meg az általuk anticipálnál nagyobb átadni szándékozott pénzösszegeket, mint fordítva, vagyis saját adakozásaikhoz képest jellemzően csekélyebb mértékű előrevetítésekkel élnek a számukra felajánlható adományok tekintetében – a szakirodalmi feltárás korábbi következtetéseinek ellentmondva, valamint hazai mintán még nem tapasztalt módon kimutatva ezzel a nagylelkűséggel kapcsolatos adakozásokhoz mért várakozások jellemzően pesszimista előfordulásait.

T4: A rétegzett mintavételi vizsgálat eredményei statisztikailag alátámasztva igazolják a viszonyrendszert, miszerint egy feltétel nélküli 10.000 HUF-os pénzjuttatás elosztására irányuló, tényleges következményektől mentes helyzetben az egyének hipotetikus adományozásai, valamint az ezekre irányuló várakozásaik között erős pozitív korrelációs kapcsolat adódik, vagyis a két változót azonos irányú szoros együttmozgás jellemzi – hazai mintán még nem tapasztalt módon kimutatva ezzel a szakirodalmi feltárás során azonosított nagylelkűséggel kapcsolatos ellentétes oldali diktátorjáték-velekedések egymással szorosan összefüggő természetét.

T5_A: A rétegzett mintavételi vizsgálat eredményei statisztikailag alátámasztva igazolják a valószínűséget, miszerint egy feltétel nélküli 10.000 HUF-os pénzjuttatás elosztására irányuló, tényleges következményektől mentes helyzettel szembesülve azon férfiak, akik legfeljebb középfokú iskolai végzettség birtokában vannak, és emellett a háztartásukban az egy főre jutó havi nettó jövedelem viszonylag magas (> 114.000 HUF), a nullát meghaladó mértékű adakozásokat jellemzően nagyobb eséllyel anticipálják, szemben az azonos szinten iskolázott, személyekre vetítve közepes havi nettó háztartási jövedelemmel ($65.001 - 114.000$ HUF) rendelkező társaikkal,

vagyis az előbbiek pozitívabban tekintenek annak lehetőségére, hogy adományokhoz jutnak – a szakirodalmi feltárás során, valamint hazai mintán még nem tapasztalt módon kimutatva ezzel a kedvezőbb anyagi körülmények között előálló optimistább szemléletű nagylelkűséggel kapcsolatos várakozásformálást.

T5_B: A rétegzett mintavételi vizsgálat eredményei statisztikailag alátámasztva igazolják a különbséget, miszerint egy feltétel nélküli 10.000 HUF-os pénzzuttatás elosztására irányuló, tényleges következményektől mentes helyzettel szembesülve azon férfiak, akik legfeljebb középfokú iskolai végzettség birtokában vannak, és emellett a háztartásukban az egy főre jutó havi nettó jövedelem viszonylag magas (> 114.000 HUF), átlagosan nagyobb mértékű adakozásokat anticipálnak, szemben az azonos szinten iskolázott, személyekre vetítve közepes havi nettó háztartási jövedelemmel ($65.001 - 114.000$ HUF) rendelkező társaikkal, vagyis az előbbiek jelentősebb adományokra számítanak – a szakirodalmi feltárás során, valamint hazai mintán még nem tapasztalt módon kimutatva ezzel a kedvezőbb anyagi körülmények között előálló optimistább szemléletű nagylelkűséggel kapcsolatos várakozásformálást.

T5_C: A rétegzett mintavételi vizsgálat eredményei statisztikailag alátámasztva igazolják a különbséget, miszerint egy feltétel nélküli 10.000 HUF-os pénzzuttatás elosztására irányuló, tényleges következményektől mentes helyzettel szembesülve azon férfiak, akik legfeljebb középfokú iskolai végzettség birtokában vannak, és emellett a háztartásukban az egy főre jutó havi nettó jövedelem viszonylag alacsony ($0 - 65.000$ HUF), átlagosan kisebb mértékű adakozásokat anticipálnak, szemben az azonos szinten iskolázott, személyekre vetítve közepes havi nettó háztartási jövedelemmel

(65.001 – 114.000 HUF) rendelkező társaikkal, vagyis az előbbieket csekélyebb adományokra számítanak – a szakirodalmi feltárás során, valamint hazai mintán még nem tapasztalt módon kimutatva ezzel a kedvezőbb anyagi körülmények között előálló optimistább szemléletű nagylelkűséggel kapcsolatos várakozásformálást.

T6_A: A rétegzett mintavételi vizsgálat eredményei statisztikailag alátámasztva igazolják a valószínűséget, miszerint egy feltétel nélküli 10.000 HUF-os pénzzuttatás elosztására irányuló, tényleges következményektől mentes helyzetben azon férfiaknál, akik legfeljebb középfokú iskolai végzettség birtokában vannak, és emellett a háztartásuk-ban az egy főre jutó havi nettó jövedelem szintje közepes (65.001 – 114.000 HUF), a ténylegesen együttlakók számának emelkedése ceteris paribus növeli a nullát meghaladó mértékű adakozások anticipálásának esélyét, vagyis minden egyéb tényező változatlansága mellett annál pozitívabban tekintenek a lehetőségre, hogy adományokhoz jutnak, minél több személlyel élnek együtt életvitelszerűen – a szakirodalmi feltárás során, valamint hazai mintán még nem tapasztalt módon kimutatva ezzel az összetettebb társulási viszonyok között előálló optimistább szemléletű nagylelkűséggel kapcsolatos várakozásformálást.

T6_B: A rétegzett mintavételi vizsgálat eredményei statisztikailag alátámasztva igazolják a hatást, miszerint egy feltétel nélküli 10.000 HUF-os pénzzuttatás elosztására irányuló, tényleges következményektől mentes helyzetben azon férfiaknál, akik legfeljebb középfokú iskolai végzettség birtokában vannak, és emellett a háztartásukban az egy főre jutó havi nettó jövedelem szintje közepes (65.001 – 114.000 HUF), a ténylegesen együttlakók számának emelkedése ceteris paribus növeli az anticipált adakozási mértéket, vagyis minden egyéb tényező változatlansága mellett

annál nagyobb adományokra számítanak, minél több személlyel élnek együtt életvitelszerűen – a szakirodalmi feltárás során, valamint hazai mintán még nem tapasztalt módon kimutatva ezzel az összetettebb társulási viszonyok között előálló optimistább szemléletű nagylelkűséggel kapcsolatos várakozásformálást.

4.2. További következtetések

Az egyetemi hallgatók körében végzett felmérés kapcsán levonható következtetések bár nem alkalmasak tézisformálásra, mégis hozzáadott értéket képviselnek. A becült időhányadok kitüntetett kategóriáinak relatív gyakoriságai szerint a válaszadók nagyobb része számított arra, hogy a diktátorok hiperigazságos felosztást téve elfeleznék a számukra előírt időtartamot, és csak töredékük anticipált önző elosztást vagy teljes adakozást. A sztochasztikus egyenlőség vizsgálatokor – Brañas-Garza és szerzőtársai (2017) pénzfelosztás melletti kimeneteihez hasonlóan – nem találtam arra vonatkozó bizonyítékot, hogy a társas távolság és/vagy a tétméret változtatása érdemi hatással bírna a várt nagylelkűség alakulására. A demográfiai jellemzőkre kontrollálva a keresztmetszeti ökonometriai elemzések nem mutattak ki statisztikailag releváns eltérést az egyes csoportátlagok összevetésekor. Az életkor előrehaladtával és a nemek között szintén nem adódott szignifikáns különbség. A 40 perces leírásokhoz rendelt, alapszakos (BSc) tanulmányokat folytatók az ugyanezen időhosszok vonatkozásában döntést hozó, alacsonyabb (FOKSz) szinten lévő hallgatótársaikhoz képest átlagosan kisebb időbeli nagylelkűsége számítottak. A képzésekkel kapcsolatban azonban nem írható fel egyértelmű tézis, mivel az egyes kísérleti fordulók kurzusonként kerültek lefolytatásra más-más előadótermi környezetben. Így nem zárható ki annak lehetősége, hogy az említett differencia részben vagy egészben a kísérleti események

torzító hatásainak köszönhető. Azon egyének, akik nagy társas távolsággal szembesülve a Vezetés-szervezés BSc-kurzus 4. csoportjában, vagy az Emberi erőforrás menedzsment BSc-kurzus csoportjában hozták meg döntéseiket, átlagosan rövidebb ideig tartó áldozathozatalokat anticipáltak, szemben az azonos kísérleti feladatléírással találkozó, Pénzügyi alapismeretek FOKSz-kurzuson megkérdezett társaikkal. A Vezetés-szervezés BSc-kurzus 1-3. csoportjainál és az Emberi erőforrás menedzsment FOKSz-kurzus csoportjánál viszont az átlagok különbözősége nem volt igazolható.

5. A kutatás korlátai és jövőbeli iránya

Ami a következtetések általánosíthatóságát illeti, mindenképpen szükséges szót ejteni néhány, kutatásomat érintő korlátról: (1) A diktátorjáték előre definiált, absztrakt döntési teret kínál, és ezzel behatárolja a játékosok viselkedési reakcióit. (2) A rétegzett mintavételi vizsgálat során az otthon végzett kitöltésből fakadó asszisztensi jelenlét hiánya okán előfordulhatott, hogy a résztvevők közül néhányan felületesen olvasták el az utasításokat, esetleg bizonytalanok maradtak a szöveges instrukcióval kapcsolatban. Elképzelhető továbbá, hogy páran túl gyorsan hozták meg döntéseiket, vagy figyelmük menet közben elterelődött. (3) A várakozásokkal összefüggésben más szerzőknél nem találunk példát az iskolázottság szintjének, a háztartás egy főre jutó havi nettó jövedelmének, illetve a közös háztartásban élők számának magyarázó változókként elkönyvelt szerepeltetésére. Ezen demográfiai ismérvek hatásainak szociológiai aspektusú megvitatása ennél fogva részletesebb kifejtést igényelne. Az értekezés kísérleti közgazdaságtani fókuszának megőrzése végett azonban esetemben ez nem képezte elemzés tárgyát. (4) Az egyetemi hallgatói megkérdezésre – alapvető infrastrukturális hiányosságok, valamint a tanulmányi ösztönzők jóváírása miatt kényszerűen – kurzus szinten szervezve, eltérő előadótermekben került sor, a szereplők fordulókhoz való randomizált hozzárendelését mellőzve. Az egyéni ingerek szabályozása így csupán közelítette a klasszikus laborkísérletek megfelelően kontrollált viszonyait. (5) A felsőoktatásban tanulók az életkor, a műveltség és egyéb tulajdonságok (pl. kockázatérzékelés, együttműködési hajlandóság stb.) tekintetében a teljes populációnak mindössze szűk részhalmazát képezik. Bár viszonylag könnyen képesek értelmezni az összetett döntési problémákat, és így kevésbé teszik „zajossá” az előálló adathalmazt, a rájuk történő kizárólagos támaszkodással

(a reprezentativitás hiánya miatt) félrebecsülhetjük a társadalomban előforduló proszociális viselkedés általános tendenciáit (Henrich és szerzőtársai, 2010, Jakiela, 2011). (6) A korlátozott hallgatói jelentkezőszám mindössze a recipiensekre való összpontosítást tette lehetővé számomra; a diktátorok választásait itt nem állt lehetőségemben számszerűsíteni. (7) A játékosok pénzkifizetéseit biztosító anyagi források híján az adakozási és várakozási elképzelések pusztán hipotetikus elosztási problémák mentén kerültek felmérésre. A szereplők tisztában voltak azzal, hogy a részükről feltüntetett értékek semmiféle hatást nem fejtenek majd ki saját jövőbeli helyzetükre, így kétséges lehet a pontos becslési képességük arra vonatkozóan, hogy valós élethelyzetekben milyen módon cselekednének (Xu és szerzőtársai, 2016; Larney és szerzőtársai, 2019). Az imént felsorolt korlátozó tényezők kiiktatása a jövőben megköveteli az értekezés empirikus szerkezeti egységében szerepeltetett kérdőíves megkérdezésen alapuló kísérletek online szintéren és laborban történő megismétlését egyaránt – végrehajtásra kerülő allokációs döntések, valamint pénz-/időbeli következmények biztosítása mellett.

6. A tézisfüzetben felhasznált irodalom

- Bierhoff, H. W.** (2002): *Prosocial behaviour*. London, Psychology Press, 369 p.
- Brañas-Garza, P.** - Rodríguez-Lara, I. - Sánchez, A. (2017): Humans expect generosity. *Scientific Reports*, Vol. 7. No. 1. pp. 1-9.
- Camerer, C. F.** (2003): *Behavioral Game Theory: Experiments on Strategic Interaction*. Princeton, Princeton University Press, 568 p.
- Engel, C.** (2011): Dictator games: A meta study. *Experimental Economics*, Vol. 14. No. 4. pp. 583-610.
- Henrich, J.** et al. (2001): In Search of Homo Economics: Behavioral Experiments in 15 Small-scale Societies. *The American Economic Review*, Vol. 91. No. 2. pp. 73-78.
- Henrich, J.** - Heine, S. J. - Norenzayan, A. (2010): The Weirdest People in the World? *Behavioral and Brain Sciences*, Vol. 33. No. 2-3. pp. 61-135.
- Jakiela, P.** (2011): Social preferences and fairness norms as informal institutions: Experimental evidence. *American Economic Review*, Vol. 101. No. 3. pp. 509-513.
- Larney, A.** - Rotella, A. - Barclay, P. (2019): Stake size effects in ultimatum game and dictator game offers: A meta-analysis. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, Vol. 151. pp. 61-72.
- Noussair, C. N.** - Stoop, J. (2015): Time as a medium of reward in three social preference experiments. *Experimental Economics*, Vol. 18. No. 3. pp. 442-456.

- Rieger, M.** - Mata, R. (2013): On the generality of age differences in social and nonsocial decision making. *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, Vol. 70. No. 2. pp. 200-212.
- Roalf, D. R.** et al. (2011): Risk, reward, and economic decision making in aging. *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, Vol. 67. No. 3. pp. 289-298.
- Xu, S.** et al. (2016): Real and hypothetical monetary rewards modulate risk taking in the brain. *Scientific Reports*, Vol. 6. No. 1. pp. 1-7.

7. Publikációk és előadások a témakörön belül

7.1. Megjelent publikációk

Kovacs, O. B. - Murai, G. - Szabo, Z. (2023): A dictator game study on human expectations of generosity using time as a reward medium. *Economics Bulletin*, Vol. 43. No. 2. pp. 999-1009.

Szabo, Z. et al. (2021): An age-representative exploration of pro-social behavior: human generosity-offerings, expectations, and fairness. *Marketing & Menedzsment*, Vol. 55. No. Kulonszam 2. pp. 5-19.

7.2. Konferencián és nyári egyetemen tartott előadások

A dictator game study on human expectations of generosity using time as a reward medium. Ecole d'économie de Paris – Paris School of Economics, Experimental Economics Summer School, 26-30 June 2023, Paris, France.

A dictator game study on human expectations of generosity using time as a reward medium. Universitat de Barcelona – University of Barcelona, School of Economics, Behavioral and Experimental Economics Summer School, 27 June - 1 July 2022, Barcelona, Spain.

Does punishment pull down expectations? Analysis of recipient-anticipations concerning human generosity under boredom. Magyar Közgazdaságtudományi Egyesület, XIII. éves konferencia, 2019. december 19-20., Budapest.